

**PEDAGOGIK NAZARIYALARDA SHAXS VA JAMIYAT MUNOSABATINI
INTERPRETATSIYA QILISHNING METODOLOGIK ASOSLARI****Safarova Nilufar Ilhomovna**

Buxoro innovatsiyalar universiteti

2 kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada pedagogik nazariyalarda shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishning metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda metodologiyaning falsafiy, umumilmiy va xususiy ilmiy darajalari, ularning o'zaro bog'liqligi o'rganiladi. Maqolada dialektik, tizimli, faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan, aksiologik, kompetentlik yondashuvlari, shuningdek hermenevtik va fenomenologik tamoyillarning pedagogik tadqiqotlardagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, metodologik yondashuvlarning to'g'ri tanlanishi shaxs va jamiyat munosabatini chuqur, ko'p qirrali o'rganish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: metodologiya, interpretatsiya, shaxs, jamiyat, dialektika, tizimli yondashuv, hermenevtika, fenomenologiya, pedagogik tadqiqot, metodologik tamoyillar.

Pedagogik nazariyalarda shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilish murakkab metodologik muammo bo'lib, u pedagogika fani metodologiyasining muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Interpretatsiya — bu matnlarni, hodisalarni, jarayonlarni tushunish, talqin qilish, ma'no berish jarayonidir. Pedagogik nazariyalarda shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilish deganda turli pedagogik konsepsiyalarda ushbu munosabatning qanday tushunilishi, talqin qilinishi, qanday ma'no berilishini aniqlash tushuniladi. Bu jarayon muayyan metodologik asoslarga, tamoyillarga, yondashuvlarga tayanadi. Metodologiya — bu ilmiy bilishning tamoyillari, shakllari, metodlari haqidagi ta'limot bo'lib, u tadqiqot yo'nalishini, strategiyasini belgilaydi. Pedagogik tadqiqotlarda metodologiya muhim ahamiyatga ega, chunki u tadqiqotchiga to'g'ri yo'nalish tanlash, samarali metodlardan foydalanish, ishonchli natijalarga erishish imkonini beradi. Ushbu maqolada pedagogik nazariyalarda shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishning metodologik asoslari tahlil qilinadi, turli metodologik yondashuvlarning imkoniyatlari va cheklovlari ko'rsatiladi, O'zbekiston pedagogika fanida bu yondashuvlarning qo'llanilishi masalalari yoritiladi.

Metodologiyaning falsafiy darajasi shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishning dunyoqarash asoslarini belgilaydi va tadqiqotchining pozitsiyasini shakllantiradi. Dialektik yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini ziddiyatli, rivojlanuvchi jarayon sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Dialektikaning asosiy qonunlari — birlik va qarama-qarshiliklar kurashi, miqdoriy o'zgarishlarning sifat o'zgarishlariga o'tishi, inkorni inkor qilish — shaxs va jamiyat munosabatining rivojlanish qonuniyatlarini tushunishga yordam beradi. Dialektik yondashuvga ko'ra, shaxs va jamiyat o'rtasida doimiy o'zaro ta'sir mavjud, ular bir-birini taqozo etadi va bir-birisiz mavjud bo'la olmaydi. Shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, ularning yechilishi yangi sifatli bosqichga olib keladi. Materialistik yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini moddiy sharoitlar, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar asosida tushuntirishga harakat qiladi. Bu yondashuvga ko'ra, shaxsning ongi, qarashlari, qadriyatlarini ijtimoiy borliq tomonidan belgilanadi. Idealistik yondashuv, aksincha, g'oyalarning, qadriyatlarining, ma'naviy omillarning hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi.

Ekzistensializm falsafasi shaxsning o'ziga xosligini, erkinligini, tanlash mas'uliyatini markazga qo'yadi.

Metodologiyaning umumilmiy darajasida shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilish uchun tizimli, faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan, madaniyatshunoslik yondashuvlari qo'llaniladi va bu yondashuvlar zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning asosiy metodologik bazasini tashkil etadi. Tizimli yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Bu yondashuvga ko'ra, shaxs va jamiyat murakkab tizimlar bo'lib, ular o'z navbatida kichik tizimlardan tashkil topgan. Tizimli yondashuvning asosiy tamoyillari — yaxlitlik, ierarxialik, strukturaviylik, ko'p bog'lanishlilik, dinamiklik — shaxs va jamiyat munosabatini to'liq tushunishga yordam beradi. Faoliyatli yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini faoliyat kontekstida ko'rib chiqadi. Bu yondashuvga ko'ra, shaxs faoliyat sub'ekti sifatida shakllanadi, uning sifatleri, qobiliyatlari faoliyat jarayonida rivojlanadi. Faoliyat — bu shaxsning atrof-muhitni, boshqa insonlarni va o'zini o'zgartiradigan faol jarayondir. Ta'lim-tarbiya ham faoliyat sifatida ko'riladi, unda o'qituvchi va o'quvchi birgalikda faoliyat yuritadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv shaxsni ta'lim-tarbiya jarayonining markaziga qo'yadi, uning individual xususiyatlarini, qiziqishlarini, ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi.

Aksiologik yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini qadriyatlar nuqtai nazaridan interpretatsiya qiladi va bu yondashuv pedagogik tadqiqotlarda tobora katta ahamiyat kasb etmoqda. Qadriyatlar — bu shaxs va jamiyat uchun muhim, qadrlı bo'lgan g'oyalar, ideallar, me'yorlardir. Aksiologik yondashuvga ko'ra, ta'lim-tarbiya qadriyatlarni uzatish, o'zlashtirish, shakllantirish jarayonidir. Shaxs va jamiyat munosabati qadriyatlar orqali vositachilik qilinadi: jamiyat o'z qadriyatlarini shaxsga uzatadi, shaxs esa ularni o'zlashtiradi, qayta ishlaydi, yangi qadriyatlar yaratadi. Kompetentlik yondashuviga ko'ra, ta'lim natijasi sifatida kompetensiyalar — bilim, ko'nikma, malakalar, shaxsiy sifatlar majmuasi shakllanishi kerak. Bu yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini kompetensiyalar prizmasidan ko'rib chiqadi: jamiyat shaxsdan muayyan kompetensiyalarni talab qiladi, ta'lim tizimi esa bu kompetensiyalarni shakllantirishi kerak. Madaniyatshunoslik yondashuviga ko'ra, shaxs va jamiyat munosabati madaniyat kontekstida shakllanadi va rivojlanadi. Ta'lim-tarbiya madaniyatni o'zlashtirish va yangilash jarayoni sifatida ko'riladi. Bu yondashuv shaxsning madaniy rivojlanishini, uning madaniyat yaratuvchisiga aylanishini ta'kidlaydi.

Metodologiyaning xususiylımiy darajasida shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilish uchun pedagogikaga xos metodlar va yondashuvlar qo'llaniladi. Tarixiy-pedagogik yondashuv shaxs va jamiyat munosabatini tarixiy kontekstda, uning evolyutsiyasini, rivojlanish bosqichlarini o'rganadi. Bu yondashuv pedagogik g'oyalarning tarixiy shakllanishini, turli davrlardagi talqinlarini aniqlash imkonini beradi. Qiyosiy-pedagogik yondashuv turli mamlakatlarda, madaniyatlarda, pedagogik tizimlarda shaxs va jamiyat munosabatining talqinlarini qiyoslash imkonini beradi. Bu yondashuv o'xshashlik va farqlarni aniqlash, har bir tizimning afzalliklari va kamchiliklarini baholash imkonini beradi. Etnopedagogik yondashuv xalq pedagogikasini, milliy ta'lim-tarbiya an'alarini o'rganadi. Bu yondashuv shaxs va jamiyat munosabatining milliy o'ziga xos talqinini aniqlash, milliy qadriyatlarni ta'lim jarayoniga kiritish imkonini beradi va O'zbekiston pedagogikasida alohida ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar bir-birini to'ldiradi, shaxs va jamiyat munosabatini turli jihatlardan o'rganish imkonini beradi.

Hermenevtik va fenomenologik tamoyillar shaxs va jamiyat munosabatini tahlil qilishda muhim metodologik asos hisoblanadi va bu tamoyillar zamonaviy gumanitar fanlar metodologiyasining muhim yo'nalishlarini tashkil etadi. Hermenevtika — bu tushunish, talqin qilish san'ati va nazariyasi bo'lib, u matnlar, hodisalar, madaniy artefaktlarning ma'nosini ochishga yo'naltirilgan. Xans-Georg Gadamer falsafiy hermenevtikaning asoschisi sifatida "tushunish gorizonti" tushunchasini kiritgan: har bir inson o'z tajribasi, bilimlari, madaniyati asosida shakllangan tushunish gorizontiga ega. Tushunish jarayonida turli gorizontlar birlashadi, "gorizontlar qo'shilishi" sodir bo'ladi. Vilgelm Diltey "tushunish" va "tushuntirish" o'rtasidagi farqni asoslab, gumanitar fanlar metodologiyasini yaratgan. Pedagogikada hermenevtik yondashuv ta'lim jarayonini dialog, o'zaro tushunish jarayoni sifatida talqin qilish imkonini beradi. Fenomenologiya — bu hodisalarni, tajribalarni ularning bevosita namoyon bo'lishida o'rganishga qaratilgan falsafiy yo'nalishdir. Edmund Gusserl fenomenologik reduksiyaning ishlab chiqqan: bu metod tadqiqotchidan o'z oldindan shakllangan tushunchalarini chetga surish, hodisaning "sof mohiyati"ni o'rganishni talab qiladi.

Shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishda bir qator metodologik tamoyillarga amal qilish zarur bo'lib, bu tamoyillar tadqiqotning ilmiyligini, ishonchliligini, ob'ektivligini ta'minlaydi. Ob'ektivlik tamoyili tadqiqotchidan shaxsiy fikrlardan, oldindan shakllangan qarashlardan xoli bo'lishni, faktlarga asoslanishni talab qiladi. Tarixiylik tamoyili pedagogik hodisalarni, g'oyalarni tarixiy kontekstda, ularning kelib chiqishi, rivojlanishi nuqtai nazaridan ko'rib chiqishni talab qiladi. Bu tamoyil anachronizmdan, ya'ni zamonaviy tushunchalarni o'tmishga nisbatan qo'llashdan saqlaydi. Tizimlilik tamoyili shaxs va jamiyat munosabatini yaxlit tizim sifatida, uning barcha tarkibiy qismlarini, o'zaro bog'liqliklarini hisobga olgan holda o'rganishni talab qiladi. Rivojlanish tamoyili shaxs va jamiyat munosabatini statik emas, balki dinamik, rivojlanuvchi jarayon sifatida ko'rib chiqishni talab qiladi. Konkretlik tamoyili umumiy xulosalarni aniq faktlar, misollar bilan asoslashni talab qiladi. Bu tamoyillar bir-birini to'ldiradi, ularning birgalikda qo'llanilishi tadqiqotning samaradorligini ta'minlaydi.

O'zbekiston pedagogika fanida shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishning metodologik asoslari rivojlantirilmoqda va bu borada milliy pedagogika maktabi shakllangan. O'zbekistonlik olimlar N.A.Muslimov, M.H.Usmonbaeva, U.Sh.Begimqulov, R.J.Ishmuhamedov, J.G.Yo'ldoshev va boshqalar pedagogik tadqiqotlar metodologiyasini rivojlantirishga katta hissa qo'shmoqdalar. Ular shaxs va jamiyat munosabatini milliy qadriyatlar, an'analar, madaniyat kontekstida interpretatsiya qilish metodologiyasini ishlab chiqmoqdalar. O'zbekiston pedagogika fanida tizimli, shaxsga yo'naltirilgan, kompetentlik, madaniyatshunoslik yondashuvlari keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, Sharq pedagogik merosiga asoslangan etnopedagogik yondashuv alohida rivojlantirilmoqda. Bu yondashuv Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Navoiy kabi mutafakkirlarning pedagogik g'oyalarini zamonaviy talqin qilish, ularni bugungi ta'lim-tarbiya amaliyotiga tatbiq etish imkonini beradi. O'zbekiston pedagogika fani G'arb va Sharq pedagogik merosini ijodiy sintez qilish, shaxs va jamiyat munosabatining milliy modelini yaratish vazifasini hal etmoqda.

Metodologik yondashuvlarning to'g'ri tanlanishi va qo'llanishi tadqiqotning samaradorligini, ishonchliligini ta'minlaydi va shaxs va jamiyat munosabatini chuqur, ko'p qirrali o'rganish imkonini beradi. Turli metodologik yondashuvlar bir-birini to'ldiradi, har biri shaxs va jamiyat munosabatining muayyan jihatlarini yoritishga imkon beradi. Dialektik yondashuv rivojlanish qonuniyatlarini, tizimli yondashuv strukturaviy xususiyatlarni, faoliyatli yondashuv faoliyat mexanizmlarini, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv individual xususiyatlarni, aksiologik yondashuv qadriyatlar tizimini,

kompetentlik yondashuviga ko'ra esa kompetensiyalar majmuasini o'rganish imkonini beradi. Metodologik pluralizm, ya'ni turli yondashuvlarni qo'llash, shaxs va jamiyat munosabatini ko'p qirrali, chuqur o'rganish imkonini beradi. Biroq, metodologik eklektizmdan, ya'ni yondashuvlarni o'ylamasdan, tartibsiz qo'shishdan qochish kerak. Metodologik yondashuvlar tanlovi tadqiqot maqsadiga, ob'ektiga, predmetiga mos kelishi kerak. Bu esa tadqiqotchidan yuqori metodologik madaniyatni, turli yondashuvlarni bilish va ulardan o'rinli foydalanish qobiliyatini talab qiladi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, pedagogik nazariyalarda shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishning metodologik asoslari falsafiy, umumilmiy va xususiy ilmiy darajalarda shakllanadi. Falsafiy darajada dialektik, materialistik, idealistik, ekzistensialistik yondashuvlar qo'llaniladi. Umumilmiy darajada tizimli, faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan, madaniyatshunoslik, aksiologik, kompetentlik yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. Xususiy ilmiy darajada tarixiy-pedagogik, qiyosiy-pedagogik, etnopedagogik yondashuvlar qo'llaniladi. Hermenevtik va fenomenologik tamoyillar shaxs va jamiyat munosabatini tahlil qilishning muhim metodologik asosi hisoblanadi: Gadamer tushunish gorizontlarini, Diltey tushunish va tushuntirishni, Gusserl fenomenologik reduksiyaning ishlab chiqqan. Shaxs va jamiyat munosabatini interpretatsiya qilishda ob'ektivlik, tarixiylik, tizimlilik, rivojlanish, konkretlik tamoyillariga amal qilish zarur. O'zbekiston pedagogika fanida bu metodologik asoslar milliy qadriyatlar, an'analar kontekstida rivojlantirilmoqda. Metodologik yondashuvlarning to'g'ri tanlanishi va qo'llanishi tadqiqotning samaradorligini ta'minlaydi, shaxs va jamiyat munosabatini chuqur, ko'p qirrali o'rganish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап. – М.: Академия, 2006. – 400 с.
2. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М.: Академия, 2005. – 208 с.
3. Новиков А.М. Методология образования. – М.: Эгвес, 2006. – 488 с.
4. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. – М.: Наука, 1973. – 270 с.
5. Gadamer H.G. Truth and Method. – London: Continuum, 2004. – 601 p.
6. Ikromova, A. A. (2020). The concept of pedagogical skills, its role and importance in teaching. *The American Journal of Applied Sciences*, 2(8), 122-126.
7. Aminovna, I. A. ИҚБОЛ МИРЗОНИНГ “САМАРҚАНД САЙҚАЛИ” ШЕЪРИЙ ДРАМАСИДА СИНКРЕТИК ХУСУСИЯТЛАР. *dkZ dSmSe [hS^ iSca YfcS^*, 113.
8. OLIY TA'LIM TIZIMIDA INGLIZ TILINI O'QITISHDA SI ASOSIDAGI ADAPTIV TA'LIM VOSITALARINING O'RNI. (2025). *ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH*

VA UNGA QARATILGAN KREATIV G'OYALAR, TAKLIFLAR VA YECHIMLAR, 7(76), 227-229. <https://uzconferences.org/index.php/uzconf/article/view/699>

9. Aminovna, I. A. (2025). THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TRANSFORMING LANGUAGE EDUCATION IN HIGHER INSTITUTIONS BY 2030. *INTERNATIONAL JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH IN EDUCATION, TECHNOLOGY AND MANAGEMENT*, 4(1), 6-17.

